

1859-2009. CENT CINQUANTA ANYS DELS JOCS FLORALS
Isidor Cònsul

-I-

El primer diumenge de maig de 1859, l'Ajuntament de Barcelona va restaurar els Jocs Florals o de la Gaia Ciència, instituïts el 1393 per Joan I, el Caçador. L'objectiu era doble: reconèixer una institució establerta pels antics reis de Catalunya i Aragó i moure la joventut al conreu de la llengua i la literatura catalanes. En el seu parlament de 1859, Víctor Balaguer s'adreçà als joves catalans encoratjant-los que els Jocs Florals fossin *lo vostre desperta ferro...* Abans els havia recordat que la seva restauració no celebrava *la mort de la llengua (...)* *No, mil voltes no. La llengua i la poesia d'un país no són mortes, quan al primer anunci d'un certamen literari com aquest, trenta-nou poetes se presenten a disputar-se lo llor de la victòria i l'honra de la derrota.*

Després de més de tres segles de "Decadència" literària, la restauració dels Jocs Florals fou acollida amb entusiasme. Si la "Decadència" s'havia caracteritzat per una notable minva de l'ús del català com a llengua literària i per una davallada estètica de les obres que hi eren escrites, l'arribada del Romanticisme havia fet mirar enrere els homes de lletres per a fixar-se, com arreu d'Europa, en el món medieval. Bonaventura Carles Aribau havia donat a conèixer l'oda *La pàtria* (1833), Joaquim Rubió i Ors, el 1842, havia publicat els seus poemes sota el pseudònim de *Lo Gaiter del Llobregat* i Antoni de Bofarull aplegà, a *Los trobadors nous* (1858), poemes de Manuel Milà i Fontanals, Lluís Pons i Gallarza i Víctor Balaguer, entre altres. Fou en aquest marc que la importància dels Jocs va esdevenir cabdal. Sense ells, diu Manuel de Montoliu, no hi hauria hagut Renaixença, és a dir, *un moviment organitzat i orgànic, amb orientació fixa i amb l'ideal concret de l'autonomia literària de Catalunya.* Els Jocs Florals van marcar una línia de continuïtat, van constituir-se com una plataforma per acollir diferents sensibilitats literàries, per allunyar el fantasma de la mort del català i fer oblidar les paraules d'Antoni de Capmany que pronosticava, a finals del XVIII, que el català era un antic idioma *provincial muerto hoy para la república de las letras.*

Com és lògic, no tots els sectors van rebre els Jocs Florals amb el mateix entusiasme: Frederic Soler ("Pitarra"), els trobava tronats i anacrònics; Valentí Almirall els donà poca validesa perquè, en la seva evolució, el clergat hi va tenir un excés de protagonisme: *los juegos florales huían de Madrid pero cayeron en Roma. El camino que emprenda nuestro renacimiento ha de apartarle de Madrid, pero ha de separarle aún más*

de Roma. Tot i això, els Jocs Florals foren un gran encert històric i, els de 1877 van consolidar-los de manera definitiva en guardonar Jacint Verdaguer i Àngel Guimerà, mentre, des del públic s'ho mirava el narrador Narcís Oller que, a partir d'aquell moment, va començar a escriure en català.

En poc temps, Verdaguer, Guimerà i Oller, el tercet de la Renaixença, foren autors reconeguts a Europa i esdevingueren, en aquest sentit, la primera projecció de la literatura catalana al món: un pas important, sobretot si es partia de la consideració que la llengua i la literatura catalanes eren mortes per a la república de les lletres. Aviat ho van desmentir les nombroses traduccions de *L'Atlàntida*, l'èxit alemany de *Terra baixa*, convertida en òpera i el debat sobre el Naturalisme entre Emile Zola i Narcís Oller. Després de 1877, les lletres catalanes ja es vestien de literatura nacional.

Si els Jocs Florals van posar els fonaments a l'edifici literari de la Renaixença, el procés s'enfortí amb les noves generacions i la recepció dels moviments europeus de finals del XIX i del primer terç del XX: Modernisme, Noucentisme, Avantguardes i Simbolisme. A partir de 1882, el concepte de Renaixença entrà en crisi, però fou substituït pel Modernisme, l'impacte del qual va orientar les lletres catalanes a la modernitat amb l'aposta de construir una literatura que anés en paral·lel als moviments literaris europeus. Hi participaren, entre altres, Joan Maragall i Santiago Rusiñol, a més del grup de "L'Avenç", la revista per on va circular bona part de la càrrega ideològica modernista i els seus referents: Ibsen, Maeterlink, Goethe i Nietzsche, entre altres.

A partir de 1906, el Modernisme fou substituït pel Noucentisme, un corrent literari i, al mateix temps, un programa de govern de reconstrucció cultural. La burgesia catalana, desencisada pel desastre colonial de 1898, aconseguí crear la Mancomunitat de Catalunya i, sobre aquest marc polític, el Noucentisme es va convertir en una política cultural sintetitzada per quatre noms: Enric Prat de la Riba, *seny ordenador de Catalunya*; Eugeni d'Ors, *dictador intel·lectual de Catalunya*, que va traduir la política de Prat de la Riba en termes de cultura; Josep Carner, que la concretà en una poètica clàssica, d'harmonia, elegància i ironia, i Pompeu Fabra que va posar ordre a la llengua.

Fins que no arribà el tràngol de la dictadura de Primo de Rivera (1923-1929), com capes d'argila una damunt de l'altra, van coincidir les restes del Modernisme i el Noucentisme amb estibes d'altres colors: les Avantguardes (Joan Salvat Papasseit i J.V. Foix ...), el Simbolisme (Carles Riba) i dos homenots literaris sense etiqueta: Josep M de Sagarra i Josep Pla.

L'esclat de la revolta feixista i el final de la Guerra Civil espanyola (1936-39) va fer recular la literatura catalana fins a l'any zero. El panorama de 1939 era desolador: l'ús de la llengua quedà reduït a l'àmbit privat, les entitats culturals foren prohibides i clausurats els diaris, editorials i revistes. Als escriptors, sovint perseguits i privats d'infraestructures, no els quedà altra opció que l'exili, la claudicació o el silenci. Per aquest motiu, la literatura catalana entre 1940 i 1960 es mou en dos àmbits llunyans i complementaris: el de la clandestinitat, a Catalunya, i la dels grups a l'exili.

Entre els qui, l'any 1939, van passar la ratlla de França s'hi comptaven Pere Calders, Ferran de Pol, "Tísner", Agustí Bartra, Anna Murià, Mercè Rodoreda, Carles Riba, Joan Oliver, Xavier Benguerel i Domènec Guansé, entre altres. El temps d'estada en territori francès fou escàs perquè, pocs mesos després, començà la Segona Guerra Mundial i França fou envaïda per Alemanya. En aquest nou context, el grup més nombrós va embarcar-se cap a Amèrica (sobretot a Mèxic i Xile) i, els qui es van quedar van haver de triar entre resistir a França, tornar a Catalunya o passar a la Gran Bretanya.

La situació era força més precària a l'interior de Catalunya. El gruix més actiu havia emigrat, bona part de la burgesia dirigent havia claudicat i l'única alternativa per als escriptors catalans que s'havien quedat era tancar-se a les catacumbes de la resistència on la literatura deixava de ser un fenomen social, per a esdevenir heroïcitat testimonial. Hi havia lectures i trobades literàries en cases particulars, es van publicar llibres de manera clandestina i s'aprofitava qualsevol oportunitat per demostrar que encara s'estava viu. Es van crear, per exemple, dues revistes literàries de gran qualitat, per bé que clandestines: "Poesia" (1944-45), fundada per Josep Palau i Fabre, i "Ariel" (1946-1951), també iniciada per Palau i Fabre, amb la col·laboració de Josep Romeu, Miquel Taradell, Joan Triadú, Joan Perucho, Jordi Sarsanedas, Albert Manent i Joaquim Molas. Tot i la implacable dictadura franquista, la literatura resistia, ni que fos en una situació d'enorme precarietat. El pas dels anys va fer més transparent aquesta clandestinitat, tot i que sempre sota sospita i amenaça de censura. Es van donar a conèixer noms nous com Manuel de Pedrolo, Maria Aurèlia Capmany i Josep M Espinàs... i la literatura catalana no només no s'afeblia, sinó que prenia volada gràcies a l'excel·lència dels seus homenots contemporanis: Josep Carner, Salvador Espriu, Carles Riba, Josep Pla, Josep M de Sagarra, Joan Oliver, Joan Brossa, Josep Palau i Fabre, Llorenç Villalonga, Joan Vinyoli i Mercè Rodoreda.

A partir de la dècada dels cinquanta, molts exiliats van tornar a Catalunya, sobretot els americans, per connectar amb l'exili interior i una nova lleva de joves escriptors, l'anomenada "Generació del 70": Montserrat Roig, Jaume Fuster, Maria Antònia Oliver, Francesc Parcerisas, Narcís Comadira, Joan Rendé, Jaume Cabré, Jesús Moncada, Carme Riera, Josep M. Benet i Jornet, Robert Saladrigas, Josep Piera, Jordi Coca, Maria Barbal, Pere Rovira, Maria-Mercè Marçal i Quim Monzó.

De la segona meitat dels cinquanta fins a la mort del dictador, els anys van omplir-se de confiança respecte del futur cultural català amb el naixement de "Serra d'Or", la Nova Cançó, Òmnium Cultural, l'Associació d'Escriptors en Llengua Catalana i el retorn de l'exili del Centre Català del PEN Club. També la multiplicació d'editorials, la progressiva entrada de la llengua i la literatura catalanes a l'ensenyament, les primeres emissores de ràdio en català i, sobretot, la fi del franquisme. Al mateix temps, es publicaven les obres dels escriptors de més talent nascuts entre la dècada dels vint i els quaranta. Pel que fa als poetes, Gabriel Ferrater, Vicent Andrés Estellés, Blai Bonet, Miquel Martí i Pol, Jordi Sarsanedas, Feliu Formosa, Miquel Bauçà, Joan Margarit i Pere Gimferrer; i, pel que fa a la narrativa, la consolidació de Miquel Àngel Riera, Baltasar Porcel, Emili Teixidor i Joan F. Mira.

La recuperació de l'autogovern acomboïa la literatura catalana amb eines de suport institucional que no només han vetllat per la seva salut interna, sinó també per la seva projecció exterior. Ha estat gràcies a aquest suport, a la bona feina dels editors i, sobretot, al talent d'alguns dels seus escriptors que la literatura catalana ha tret pit, aquests darrers anys, en ser convidada, primer, a la Fira de Guadalajara (Mèxic) el 2005 i després a la fira de les fires, la de Frankfurt, el 2007. Ara mateix, hi ha dotzenes d'autors catalans, clàssics i contemporanis, l'obra dels quals es passeja traduïda per Europa, Àsia i Amèrica. Alguns, a més, s'han convertit en referents europeus precisament a partir de l'èxit de crítica i de públic obtingut per les seves obres: és el cas de Mercè Rodoreda, Pere Calders, Quim Monzó, Jaume Cabré, Joan Margarit, Albert Sánchez Piñol i Maria Barbal, entre altres.

Es miri com es vulgui ha estat un viatge d'èxit: del gairebé no res a la normalitat europea, en només cent cinquanta anys: un petit gran miracle que va començar al Saló de Cent de l'Ajuntament de Barcelona el primer diumenge de maig de 1859. Els ingredients que l'han cuinat, el miracle, són un amor profund a la llengua, una enorme capacitat d'il·lusió, tenacitat i resistència, i la voluntat de ser sense aïllar-se en la pròpia closca: és a dir, de caminar en paral·lel amb les altres literatures del món i, sobretot, practicar l'excel·lència com a virtut literària.

ELS JOCS FLORALS DE CERVERA DE 1933

Com he mirat d'explicar, els 150 anys que han passat des de la restauració dels Jocs Florals de Barcelona han servit per anar del no res a ser, ara mateix, una de les literatures d'importància mitjana a Europa. Es diu que ocupa la sisena o setena posició després de les lletres angleses, espanyoles, alemanyes, franceses i italianes. És a dir, per nombre d'editorials, llibres publicats, volum de negoci i de traduccions, la cultura catalana aniria davant de països com Portugal, Grècia, Dinamarca, Suècia i Noruega.

En aquest context, em sembla important fer memòria d'altres certàmens menors perquè van contribuir a posar el seu gra de sorra en el gran treball de crear una consciència nacional, lingüística i literària. D'entrada fou en caps de comarca i poblacions a l'entorn de Barcelona on es produí una autèntica proliferació de convocatòries de Jocs Florals, denunciada amb ironia pel crític Josep Yxart, l'any 1887. Deia *que la institució de los Juegos Florales de Barcelona incubó una verdadera pollada de certámenes, que echaron a piar por esos trigos sin que hasta hoy lleven trazas de acabar-se*. Per la seva banda, Santiago Rusiñol posava en escena el mateix problema amb la sàtira *Els Jocs Florals de Canprosa* (1902).

Per terres del ponent català la recuperació dels Jocs Florals va arribar tard. Els primers foren els de Lleida que en va celebrar entre 1895 i 1923, quan foren prohibits per Primo de Rivera, i es van reprendre entre 1931 i 1935. Potser per la influència dels Jocs de Lleida (que comptà amb presidents com Àngel Guimerà, Jacint Verdaguer, Narcís Oller, Joan Maragall, Josep Carner o Pompeu Fabra), el cas és que, al llarg del primer terç del segle XX, diverses poblacions de ponent convocaren Jocs Florals: Balaguer va organitzar dues festes, el 1912 i el 1923; Les Borges Blanques, el 1912; Agramunt, el 1912; La Seu d'Urgell, el 1917; Juneda, el 1919; Artesa de Segre i Mollerussa, el 1923, i finalment Cervera, el 1933.

Els de Cervera foren uns Jocs Florals certament peculiars perquè són els únics, dels que s'han celebrat fins ara, organitzats per una entitat privada, la Secció de Cultura i Esbart de la Joventut Catòlica, i adreçats, en exclusiva, als socis i sòcies de l'esmentada entitat. Una convocatòria, doncs, que no va tenir ressò a la premsa lleidatana i només es pot seguir per la informació que en va donar el setmanari cerverí "Avant". Normalment, la manera de procedir en l'organització d'aquests Jocs Florals de nivell menor partia de fer-los oberts a

tothom, amb la precaució de buscar uns mantenidors (membres del jurat), entre els quals hi hagués noms de prestigi: Prudenci Bertrana va presidir els d'Artesa de Segre, i noms com mossèn Anton Navarro, Valeri Serra i Boldú, Magí Morera i Galícia, Josep Iglésies Guizard i Manuel Foch i Torres es troben en les convocatòries que s'han esmentat. També convé destacar que, tot i tractar-se de Jocs Florals de segona divisió, per dir-ho d'alguna manera, de tant en tant saltaven sorpreses: Josep Carner i Guerau de Liost van ser guardonats als de Juneda, i Llorenç Riber i Octavi Saltor van repetir premi en pobles diferents.

Publicada, doncs, al setmanari "Avant", el 13 d'agost de 1933, la convocatòria cerverina contemplava dotze premis: les tres flors tradicionals (la Flor Natural, al millor poema d'amor; l'Englantina, a la millor composició patriòtica, i la Viola d'Or a la millor poesia de tema religiós) i nou premis temàtics: IV) Cultura i esbart; V) La joventut i el Sant Pare; VI) de tema humorístic "I visca la llibertat!"; VII) Tema Lliure en prosa o en vers; VIII) Història i Art a la parròquia de Santa Maria de Cervera; IX) Cervera, ciutat de turisme; X) L'afició a l'esport entre la joventut cerverina; XI) Eficàcia de l'excursionisme per a fomentar la cultura, i XII) La cultura i la dona (només per a senyoretes).

La majoria dels premis tenien una dotació en metàl·lic (llevat del VI i del XII que eren, respectivament, *un valuós llibre i un objecte d'art*) i l'import anava de les 25 ptes a la Flor Natural; 20 ptes a l'Englantina i la Viola d'Or; 15 ptes per als premis IV i VIII i 10 ptes, la resta. El calendari de presentació es tancava el 31 d'agost, perquè l'objectiu era proclamar-ne els guanyadors amb motiu de la Diada de l'11 de setembre. La festa es va avançar al 10, que era diumenge, i la presidència d'honor era composta per Victorià Roca, de la Joventut Catòlica; Josep Boquet, del Casal Català; Enric Companys, del grup local de la FJC (Federació de Joves Cristians); Salvador Botines, per Cultura i Esbart, i la comissió del jurat qualificador: els sacerdots Ramon Gras i Pere Anglarill; Josep Jordana i Josep Lucaya que exercia de secretari. S'hi van presentar 47 composicions, de les quals, 10 optaven a la Flor Natural; 4 a l'Englantina; 6 a la Viola d'Or; 3 a Cultura i Esbart; 3 a la Joventut i el Sant Pare; 2 al Premi d'humor; 6 al Tema lliure; 2 a Història i Art de la parròquia de Santa Maria de Cervera; 3 a Cervera, ciutat de Turisme; 4 a Afició a l'esport; 4 a Excursionisme i cultura i cap (0) al tema La cultura i la dona que quedà, lògicament, desert.

Al Teatre de la Joventut Catòlica, la festa va començar amb una peça musical i va continuar amb un parlament de Salvador Botines que explicava els motius d'haver convocat el certamen i el perquè se celebrava en aquella diada. Acabat el discurs, va prendre la paraula el secretari Josep Lucaya que llegí la memòria del jurat i va obrir la plica del guanyador de la Flor Natural (*Cercant l'amor*, de Josep M Sarrate), per tal que, com

corresponia, triés la reina de la festa i les dues dames d'honor. El poeta guardonat trià Dolors Güell com a reina de la festa i Carme Camps i Pepeta Albareda, com a dames d'honor.

L'Englantina fou per a Josep Pedrós (*Al peu de les muralles del que fou Castell de Cervera*) i la Viola d'Or per a Josep Mestre (*Encís*). En tots dos casos, Englantina i Viola, Emili Rabell es va endur el primer accèssit (*El campanar de Cervera* i *Oració*, respectivament). La resta dels guardonats foren Joan Balcells (IV), Enric Casanelles (V i XI), Josep Mestres (VI), Josep Ribera (VII), Josep Pedrós (VIII), Josep Riera (VII) i Emili Rabell (X).

LA FLOR NATURAL

Cercant l'amor, de Josep M. Sarrate

PARLA ELL

En eix món, jo vaig errant
per trobar de dona un cor
que, a l'oferir-li l'amor,
s'il·lumini el seu semblant.

... Més jo, pobre mendicant,
em trobo sempre amb dolor
que el mos d'estimació
se m'és negat a l'instant.

Per què em rebutges donzella?
Potser penses amb tristesa
que, si et vull, és per ser bella?

Ni tampoc cerco riquesa
sinó el brill que fa d'estrella
el que tens tu de bonesa.

PARLA L'AMOR

Calma't, tu, jovincel
que l'amor callant i lleu
vindrà com un estel
a lluir sobre teu,
i amb melodia breu
refilaran aucells
els càntics sempre bells
del cor que triomfa arreu.

ELL A L'AMOR

Estant jo il·lusionat
tes paraules no aconsolen
puix estic esclavitzat
veient com els altres volen.
Amic; dau-me vós la guia
per poder volar segur
i amb el teu amor tan pur
puga fer l'aimada, mia.